

Spis treści

Przedmowa	XVII
Wykaz skrótów	XIX
1. Wprowadzenie w tematykę	1
1.1. Współczesna i historyczna terminologia zaburzeń spowodowanych używaniem alkoholu etylowego oraz jej nienaukowe eponimy – <i>Bogusław Habrat</i>	1
1.1.1. Światowa Organizacja Zdrowia i Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne	4
1.1.2. Podobieństwa i różnice dotyczące DSM i ICD	5
1.1.3. Pojęcia przestarzałe, niemedyczne i nienaukowe	7
1.2. Zarys historii etanolu – <i>Marek Wiergowski, Jacek Sein Anand</i>	9
1.2.1. Na świecie	9
1.2.2. W Polsce	13
1.3. Zarys epidemiologii – <i>Marek Wiergowski, Marzena Kata, Anna Walczak</i>	16
1.3.1. Na świecie	17
1.3.2. W Polsce	22
1.3.3. Podsumowanie	25
1.4. Właściwości etanolu – <i>Marek Wiergowski, Bartosz Wielgomas, Ewa Domagańska, Beata Szpiech</i>	28
1.4.1. Farmakokinetyka	28
1.4.2. Farmakodynamika	31
1.4.3. Rachunek prognostyczny i retrospektywny	35
2. Diagnostyka ostrych zatruc etanolem	39
2.1. Pacjent nadużywający alkoholu etylowego – badanie podmiotowe i przedmiotowe – <i>Jacek Kleszczyński, Janusz Springer</i>	39
2.1.1. Wstęp	39
2.1.2. Definicje	40
2.1.3. Badanie podmiotowe (wywiad)	41
2.1.4. Badanie przedmiotowe (fizykałne)	42
2.2. Diagnostyka ostrych zatruc alkoholami niespożywczymi – <i>Karina Sommerfeld-Klatta, Marek Wiergowski, Ewa Domagańska, Beata Szpiech</i>	49
2.2.1. Glikol etylenowy	50
2.2.2. Metanol	54
2.2.3. Izopropanol	57
2.3. Oznaczanie biomarkerów przewlekłego nadużywania etanolu – <i>Anna Pirowicz, Ewa Nowak, Anna Krakowiak, Paweł Krakowiak</i>	61
2.3.1. Wstęp	61
2.3.2. γ -glutamylotransferaza (GGT)	66
2.3.3. Transaminaza asparaginianowa (AST) oraz transaminaza alaninowa (ALT)	66
2.3.4. Makrocytoza (MCV)	67
2.3.5. Ubogowęglowodanowa izoforma transferyny (CDT)	67
2.3.6. β -heksozoaminidaza (β -HEX)	68

2.3.7. Ester etylowy kwasu glukuronowego (EtG)	69
2.3.8. Siarczan etylu (EtS)	70
2.3.9. Estrы etylowe kwasów tłuszczowych (FAEE)	70
2.3.10. Fosfatydyletanol (PEth)	71
2.3.11. 5-hydroksytryptofol (5-HTOL)	72
2.3.12. Aldehyd octowy, addukty oraz IgA	74
2.3.13. SA (kwas sialowy) i SIJ (kwas sialowy apolipoproteiny J)	74
2.4. Badanie ultrasonograficzne (USG) – <i>Łukasz Sein Anand, Wojciech Kosiak</i>	76
2.4.1. Zasada działania	76
2.4.2. Podstawowe pojęcia	76
2.4.3. Bezpieczeństwo badania ultrasonograficznego	79
2.4.4. Ultrasonografia <i>point-of-care</i>	80
2.4.5. Zastosowanie ultrasonografii w ostrym zatruciu i przewlekłym nadużywaniu etanolu	81
2.4.6. Inne zastosowania	94
2.5. Zmiany metaboliczne mózgu w czasie konsumpcji alkoholu – badanie techniką spektroskopii rezonansu magnetycznego (1H MRS) – <i>Andrzej Urbaniak, Monika Ostrogórska</i>	98
3. Ostre zatrucie etanolem – <i>Wojciech Waldman, Marek Wiśniewski, Jacek Sein Anand</i>	105
3.1. Leczenie ostrego zatrucia alkoholem etylowym	105
3.1.1. Wstęp	105
3.1.2. Źródła narażenia	105
3.1.3. Drogi narażenia/zatrucia	106
3.1.4. Farmakokinetyka/toksykokinetyka	108
3.1.5. Mechanizm działania etanolu	109
3.1.6. Toksyczność etanolu dla poszczególnych układów/narządów	110
3.1.7. Dawki i stężenia toksyczne etanolu	111
3.1.8. Dynamika obrazu klinicznego	111
3.1.9. Rozpoznanie	111
3.1.10. Objawy narządowe zatrucia etanolem	112
3.1.11. Czynniki ryzyka ciężkiego przebiegu zatrucia etanolem	113
3.1.12. Wskazania do leczenia w warunkach szpitalnych	113
3.1.13. Diagnostyka różnicowa	114
3.1.14. Leczenie przedszpitalne i na szpitalnym oddziale ratunkowym (SOR)	114
3.1.15. Leczenie specyficzne	116
3.1.16. Kierunek transportu chorych	116
3.2. Diagnostyka ostrego zatrucia etanolem – <i>Karina Sommerfeld-Klatta, Marek Wiergowski, Ewa Domagalska, Beata Szpiech</i>	117
3.3. Sedacja pobudzonych pacjentów będących pod wpływem etanolu – <i>Piotr Maciej Kabata</i>	123
3.3.1. Wstęp	123
3.3.2. Patofizjologiczne podstawy sedacji*	124
3.3.3. Diagnostyka i różnicowanie	125
3.3.4. Interwencje nefarmakologiczne	128
3.3.5. Interwencje farmakologiczne	128
3.3.6. Unieruchomienie	130
3.3.7. Dalsze postępowanie	130

3.4. Weekendowe zaburzenie rytmu serca (<i>holiday heart syndrome</i>) – Łukasz Sein Anand, Jacek Sein Anand	133
3.4.1. Wstęp	133
3.4.2. Epidemiologia	134
3.4.3. Patomechanizm	134
3.4.4. Rozpoznanie	136
3.4.5. Badania laboratoryjne	137
3.4.6. Leczenie	138
3.4.7. Rokowanie	139
3.4.8. Śmiertelność	139
4. Alkoholowe zespoły abstynencyjne	141
4.1. Postępowanie w łagodnych i umiarkowanych alkoholowych zespołach absty- nencyjnych – Jacek Sein Anand, Marek Wiśniewski, Łukasz Sein Anand, Wojciech Waldman	141
4.1.1. Wstęp	141
4.1.2. Patomechanizm AZA	141
4.1.3. Dynamika przebiegu AZA	143
4.1.4. Obraz kliniczny	144
4.1.5. Ryzyko wystąpienia AZA	145
4.1.6. Predyktory ciężkiego przebiegu AZA	146
4.1.7. Obiektywizowanie oceny nasilenia objawów AZA	146
4.1.8. Ocena stanu klinicznego pacjenta z AZA	147
4.1.9. Pacjenci kwalifikujący się do leczenia pozaszpitalnego	148
4.1.10. Objawy wegetatywne występujące w AZA	148
4.1.11. Cele leczenia AZA	148
4.1.12. Badania laboratoryjne	149
4.1.13. Badania obrazowe	149
4.1.14. Zasady psychofarmakoterapii AZA	149
4.1.15. Leki stosowane w psychofarmakoterapii AZA	151
4.1.16. Postępowanie w przypadku łagodnych objawów AZA	152
4.1.17. Postępowanie w przypadku umiarkowanych AZA	153
4.1.18. Miejsce leczenia AZA	154
4.2. Postępowanie w ciężkich alkoholowych zespołach abstynencyjnych – Marek Wiśniewski, Natalia Pawlas, Wojciech Waldman, Jacek Sein Anand	158
4.2.1. Wstęp	158
4.2.2. Kwalifikacja do leczenia w warunkach oddziału intensywnego nadzoru ...	159
4.2.3. Leki stosowane w leczeniu AZA w oddziałach intensywnego nadzoru	160
4.2.4. AZA oporny na BZD	161
4.2.5. Leczenie wspomagające w przypadku AZA opornego na BZD	162
4.3. Ostry zespół majaczeniowy na oddziałach ratunkowych – Karolina Szaruta, Mariusz Siemiński	168
4.3.1. Wstęp	168
4.3.2. Epidemiologia	169
4.3.3. Patomechanizm	169
4.3.4. Obraz kliniczny	171
4.3.5. Badania dodatkowe w ostrym zespole majaczeniowym	172
4.3.6. Postępowanie terapeutyczne	173
4.3.7. Rokowanie w ostrym zespole majaczeniowym	175

5. Zespół dnia następnego – Łukasz Sein Anand, Martyna Łukasiewicz, Jacek Sein Anand	177
5.1. Wstęp	177
5.2. Epidemiologia	177
5.3. Patomechanizm	177
5.4. Obraz kliniczny kaca	180
5.5. Wpływ kaca na funkcje kognitywne	180
5.6. Wpływ kaca na wydolność fizyczną	180
5.7. Wpływ kaca na prowadzenie pojazdów	181
5.8. Wpływ kaca na efektywność pracy	181
5.9. Koszty kaca	182
5.10. Ocena nasilenia dolegliwości	182
5.11. Leczenie kaca	183
5.12. Leczenie kaca klinem	184
5.13. Domowe leczenie kaca	185
6. Alkoholowa kwasica ketonowa – Łukasz Sein Anand, Paweł Korolkiewicz, Jacek Sein Anand	189
6.1. Wstęp	189
6.2. Epidemiologia	189
6.3. Patomechanizm	190
6.4. Rozpoznanie	192
6.5. Badania laboratoryjne	192
6.6. Leczenie	195
6.7. Różnicowanie AKK z cukrzycową kwasicą ketonową (CKK)	196
7. Interakcje leków z etanolem – Bartosz Wielgomas, Anna Klimowska	199
7.1. Wstęp	199
7.2. Charakterystyka interakcji leków i nielegalnych substancji psychoaktywnych z alkoholem	200
7.2.1. Interakcje farmakokinetyczne	200
7.2.2. Interakcje farmakodynamiczne	207
7.2.3. Charakterystyka interakcji wybranych grup leków i substancji psychoaktywnych z alkoholem	208
7.3. Interakcje produktów leczniczych roślinnych z alkoholem	210
7.4. Interakcje suplementów diety z alkoholem	211
7.5. Podsumowanie	212
8. Powikłania narządowe związane ze spożywaniem alkoholu	213
8.1. Dysfunkcje układu nerwowego spowodowane działaniem alkoholu – Rafał Sikorski, Emilia Sitek, Jarosław Sławek	213
8.1.1. Wprowadzenie	213
8.1.2. Encefalopatia Wernickego, zespół Korsakowa i zespół Wernickego-Korsakowa	216
8.1.3. Specyfika zaburzeń poznawczych związanych z nadużywaniem alkoholu	227
8.1.4. Wpływ alkoholu na rozwijający się mózg	238
8.1.5. Nadużywanie alkoholu a otępienie	238
8.1.6. Ocena funkcji poznawczych	243
8.1.7. Dynamika poprawy po odstawieniu alkoholu	243
8.1.8. Implikacje zaburzeń poznawczych dla terapii uzależnienia od alkoholu	243
8.1.9. Neuropatia i miopatia alkoholowa	244
8.1.10. Podsumowanie	245

8.2. Wpływ etanolu na układ nerwowy dzieci – <i>Seweryna Konieczna</i>	248
8.2.1. Wstęp	248
8.2.2. Płaty czołowe	249
8.2.3. Ciało modzełowate	250
8.2.4. Hipokamp	250
8.2.5. Mózdzek	251
8.3. Wpływ etanolu na choroby układu sercowo-naczyniowego – <i>Wojciech Sobiczewski,</i> <i>Witold Bachorski</i>	252
8.3.1. Wstęp	252
8.3.2. Nadciśnienie tętnicze	253
8.3.3. Choroba niedokrwienna serca	255
8.3.4. Miażdżycza tętnic obwodowych	257
8.3.5. Niewydolność serca	258
8.3.6. Kardiomiopatia alkoholowa	260
8.3.7. Wpływ alkoholu na powszechne czynniki ryzyka chorób sercowo-naczyniowych	261
8.3.8. Zaburzenia rytmu serca	262
8.3.9. Metabolizm leków	263
8.3.10. Podsumowanie	265
8.4. Wpływ spożywania alkoholu etylowego na czynności gruczołów wydzielania wewnętrznego – <i>Paweł Denisiuk, Dominik Rachóń</i>	267
8.4.1. Wstęp	267
8.4.2. Wpływ spożywania alkoholu na wybrane hormony wydzielane przez przysadkę	268
8.4.3. Wpływ spożywania alkoholu na oś podwzgórze–przysadka–nadnercza ...	270
8.4.4. Wpływ spożywania alkoholu na wydzielanie aldosteronu	271
8.4.5. Wpływ spożywania alkoholu na wydzielanie katecholamin przez rdzeń nadnerczy	272
8.4.6. Wpływ spożywania alkoholu na oś podwzgórze–przysadka–tarczyca	272
8.4.7. Wpływ spożywania alkoholu na przytarczycę oraz komórki C tarczycy	273
8.4.8. Wpływ spożywania alkoholu na wewnątrzwydzielniczą czynność trzustki	274
8.4.9. Wpływ spożywania alkoholu na oś podwzgórze–przysadka–gonady	275
8.4.10. Podsumowanie	277
8.5. Wpływ alkoholu na układ pokarmowy – <i>Grażyna Piotrowicz</i>	287
8.5.1. Wstęp	287
8.5.2. Przełyk	288
8.5.3. Żołądek	298
8.5.4. Trzustka	302
8.5.5. Jelito	311
8.5.6. Wątroba	315
8.6. Wpływ etanolu na układ krwiotwórczy – <i>Paulina Gadamska-Kabata,</i> <i>Wanda Knopińska-Posłuszny</i>	336
8.6.1. Wstęp	336
8.6.2. Makrocytoza	338
8.6.3. Niedokrwistości	339
8.6.4. Małopłytkowość	343
8.6.5. Leukopenia i zaburzenia odporności	344
8.6.6. Zaburzenia krzepnięcia	344

8.7. Wpływ etanolu na układ moczowy – <i>Marcin Renke</i>	346
8.7.1. Efekt wpływu etanolu na nerki – zmiany struktury	347
8.7.2. Efekt wpływu etanolu na nerki – zmiany funkcji i regulacji	347
8.7.3. Efekt wpływu etanolu na nerki – zespoły kliniczne	349
8.7.4. Efekt wpływu etanolu na nerki – kamica dróg moczowych	352
8.8. Wpływ etanolu na pacjenta w okresie okołoperacyjnym – <i>Aleksandra Biedrzycka, Romuald Lango</i>	354
8.8.1. Wstęp	354
8.8.2. Ważne dla anestezjologa aspekty wpływu alkoholu etylowego na organizm	355
8.8.3. Istotne dla anestezjologa działanie etanolu na funkcję narządów i układów	356
8.8.4. Wizyta przedoperacyjna	358
8.8.5. Pacjent pod wpływem alkoholu znieczulany do pilnej operacji	360
8.8.6. Znieczulenie pacjenta z chorobą alkoholową	362
8.8.7. Wpływ uzależnienia od alkoholu na powikłania pooperacyjne	363
8.8.8. Problemy związane z wystąpieniem zespołu odstawiennego w okresie okołoperacyjnym	364
8.9. Wpływ etanolu na rozwój nowotworów głowy i szyi – <i>Andrzej Skorek</i>	367
8.9.1. Rakotwórczy efekt działania alkoholu etylowego	367
8.9.2. Alkohol jako czynnik etiologiczny	368
8.9.3. Objawy i ocena zaawansowania nowotworów złośliwych narządów głowy i szyi	370
8.9.4. Podstawy terapii nowotworów złośliwych głowy i szyi	371
8.9.5. Wyniki leczenia nowotworów złośliwych głowy i szyi z uwzględnieniem wpływu alkoholu etylowego	372
9. Uzależnienie od alkoholu i terapia	375
9.1. Psychoterapia i inne metody stosowane w terapii uzależnień – <i>Jan Chodkiewicz</i>	375
9.2. Neurobiologiczne mechanizmy uzależnienia od alkoholu etylowego – <i>Katarzyna Wiśniewska, Marcin Wojnar</i>	390
9.2.1. Wstęp	390
9.2.2. Mechanizmy rozwoju i utrwalania się uzależnienia	391
9.2.3. Osoby młode i uzależnienia	393
9.2.4. Teoria allostazy	394
9.2.5. Obwody neuronalne układu nagrody oraz inne struktury związane z uzależnieniami	403
9.2.6. Mechanizmy komórkowe i molekularne	405
9.2.7. Podatność na uzależnienie, mechanizmy genetycznej epigenetycznej	406
9.2.8. Podsumowanie	410
9.3. Motywowanie pacjentów do zmiany wzoru używania alkoholu – <i>Tomasz Głowik</i>	414
9.4. Krótkie interwencje lekarzy POZ wobec pacjentów nadużywających etanolu – <i>Jadwiga Fudala</i>	429
9.4.1. Krótkie interwencje dotyczące problemów związanych z używaniem alkoholu w podstawowej opiece zdrowotnej	429
9.4.2. Inicjowanie rozmowy z pacjentem na temat spożywania alkoholu	430
9.4.3. Badanie wzoru spożywania alkoholu	431

9.4.4. Postępowanie lekarza w sytuacji rozpoznania picia ryzykownego i szkodliwego	436
9.4.5. Podsumowanie	439
9.5. Profilaktyka nawrotów – Jan Chodkiewicz	441
10. Wpływ etanolu na zdrowie dzieci i młodzieży	455
10.1. Zarys historii diagnostyki FASD w Ameryce Północnej – Małgorzata Tomanik	455
10.1.1. Wprowadzenie	455
10.1.2. Perspektywa historyczna	456
10.1.3. Standardy diagnostyczne w Ameryce Północnej	460
10.1.4. Standardy Instytutu Medycyny (USA)	460
10.1.5. Standardy waszyngtońskie, kod 4-cyfrowy (USA)	462
10.1.6. Standardy kanadyjskie z 2005 r.	464
10.1.7. Standardy kanadyjskie z 2015 r.	465
10.1.8. Różnice i cechy wspólne standardów diagnostycznych w Ameryce Północnej	467
10.1.9. Uwagi końcowe	469
10.2. Wpływ etanolu na płód dzieci – Seweryna Konieczna	472
10.2.1. Wstęp	472
10.2.2. Toksyczne działanie alkoholu etylowego	472
10.2.3. Mechanizm toksycznego działania etanolu	473
10.2.4. Aldehyd octowy	475
10.3. Diagnostyka dysmorfologiczna FASD – Monika Cichoń-Kotek, Jolanta Wierzbą	476
10.3.1. Wstęp	476
10.3.2. Kryteria diagnostyczne	477
10.3.3. Różnicowanie	480
10.4. Możliwości zastosowania metod rezonansu magnetycznego w diagnostyce spektrum alkoholowych uszkodzeń mózgu (FASD) – Andrzej Urbanik, Monika Ostrogórska	481
10.4.1. Badania obrazowe (analizy morfometryczne)	482
10.4.2. Badania dyfuzyjne rezonansu magnetycznego (diffusion-weighted imaging, DWI)	483
10.4.3. Badania 1H MRS	483
10.4.4. Podsumowanie	484
10.5. Diagnostyka laboratoryjna prenatalnej ekspozycji na alkohol (PAE) – Ewa Domagańska, Beata Szpiech, Marek Wiergowski	486
10.5.1. Wstęp	486
10.5.2. Biomarkery pośrednie i bezpośrednie	488
10.5.3. Podsumowanie	492
10.6. Wpływ etanolu na zdrowie dzieci i młodzieży – Katarzyna Plata-Nazar	494
10.6.1. Wstęp	494
10.6.2. Matka karmiąca	494
10.6.3. Dzieci i młodzież	495
10.6.4. Przyczyny spożywania alkoholu przez dzieci i młodzież	496
10.6.5. Intensywne picie epizodyczne	496
10.6.6. Szkodliwość i mechanizm działania alkoholu na dzieci i młodzież	497
10.6.7. Obraz kliniczny zatrucia etanolem dzieci i młodzieży	498
10.6.8. Skutki odległe spożywania alkoholu przez dzieci i młodzież	499

11. Wpływ etanolu na zdrowie pracowników	503
11.1. Wpływ używania etanolu na reakcje interpersonalne w pracy – <i>Marta Odynieć, Jan Odynieć, Anna Krakowiak</i>	503
11.1.1. Specyfika zachowania pracownika pijącego alkohol w pracy lub uzależnionego od niego	503
11.1.2. Problem alkoholików wysoko funkcjonujących	505
11.1.3. Relacje interpersonalne w pracy w wypadku zaistnienia problemu alkoholowego u pracownika i pracodawcy	505
11.1.4. Konkluzja	507
11.2. Objawy alarmowe sugerujące nadużywanie alkoholu przez pracownika – <i>Anna Krakowiak, Małgorzata Rak, Jan Odynieć, Marta Odynieć</i>	508
11.2.1. Wpływ alkoholu na pracownika	511
11.2.2. Czynniki ryzyka wystąpienia alkoholizmu u pracownika	513
11.3. Spożywanie alkoholu w miejscu pracy i nietrzeźwość pracownika w kontekście bezpieczeństwa pracy – konsekwencje i aspekt prawny – <i>Agnieszka Lipińska-Ojrzanowska, Jolanta Wałusiak-Skorupa</i>	518
11.3.1. Wstęp	518
11.3.2. Odpowiedzialność porządkowa pracownika	518
11.3.3. Badania profilaktyczne	520
11.3.4. Przeciwwskazania do pracy i ograniczenia w zatrudnieniu osób nadużywających alkoholu	522
12. Stereotypy związane ze spożyciem alkoholu	525
12.1. Prozdrowotne działanie alkoholu? – <i>Marek Wiergowski</i>	525
12.1.1. Prozdrowotne działanie nieetanolowych składników napojów alkoholowych	525
12.1.2. Prozdrowotne działanie etanolu w napojach alkoholowych	530
12.1.3. Wewnątrzustrojowe bakteriobójcze i wirusobójcze działanie etanolu	532
12.1.4. Podsumowanie	532
12.2. Alkohol w czasie pandemii COVID 19 – <i>Jan Chodkiewicz</i>	534
Skorowidz	545